

Peresada, Jelizaveta

Використання латинської графіки в українськомовному просторі

Opera Slavica. 2022, vol. 32, iss. 2, pp. 25-39

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2022-2-3>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145280>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Використання латинської графіки в українськомовному просторі

Using Latin Graphics in Ukrainian Language Area

Єлизавета Пересада

(Вінниця, Україна)

Абстракт:

Стаття присвячена опису специфіки функціонування літер латинського алфавіту в українському мовному просторі з метою поповнення системи українського ономастикону, а саме простежено особливості творення ергонімів (фірмонімів), ідеонімів (гемеронімів, біблїонімів, артіонімів), антропонімів (псевдонімів, зокрема криптонімів). Висвітлено проблему актуалізації латинської графіки, зокрема специфіку творення мовної гри із застосуванням прийомів графогібридизації, капіталізації, транслітерації українських слів, залучення усвідомлених девіацій. Латинізація графем широко застосовується в художніх текстах, рекламі, ЗМІ та інтернет-мережі для моделювання атракції, образності, низки прагматичних смислів.

Ключові слова:

графогібридизація; капіталізація; латиниця; мовна гра; ономастикон; транслітерація; український мовний простір

Abstract:

The article deals with description of functioning of Latin alphabet in the Ukrainian language area in order to replenish the Ukrainian onomasticon. In particular, we trace the peculiarities of creating ergonyms (firmonyms), ideonyms (gemeronyms, biblionyms, artionyms), antroponyms (pseudonyms and kriptonyms). The problem of actualization of Latin graphics particularly the specifics of creating language game using graphical hybrids, capitalization, transliteration of Ukrainian words and

implementation deviations is represented. The latinization of graphemes is widely used in artistic texts, advertising, media and Internet to model attraction, imagery and a number of pragmatic meanings. The increase in the use of Latin graphics in the Ukrainian language space is caused by language globalization and the growing influence of the English language. As a result, Latin graphics became part of the national linguistic culture. However, graphohybridization has a detrimental effect on the ecology of the language and leads to spelling chaos.

Key words:

graphical hybrid; capitalization; Latin; language game; onomasticon; transliteration; Ukrainian language area

Мова — «живий організм, що перебуває в постійному русі, змінюється, до неї потрапляють запозичення з інших мов; деякі з них сприймаються без змін, а деякі пристосовуються до власної фонетичної системи»¹. Мовна глобалізація характеризується взаємопроникненням графіки, оскільки саме графічне зображення є важливим ідеологічним чинником впливу².

Спроби повністю або частково замінити кириличні літери латинськими в українському мовному просторі спостерігаються мовознавцями впродовж кількох століть (XIX–XXI ст.), зокрема існує навіть кілька варіантів української латиниці (англійська, польська, чеська, хорватська, а також спеціально розроблені авторські графічні системи латиниці для української мови — лучуківка, лагодівка, мельниківка). Мовознавці переконані, що заміна кирилиці на латиницю в Україні неможлива, оскільки латинський алфавіт не пристосований до графічної та фонетичної систем української мови (див.: Іван Франко 1986³, Маркіян Шашкевич 1965⁴, Богдан Ажнюк 2021⁵ та ін.). Однак до сьогодні існує проблема латинізації графіки української мови. Зазначена потреба спричинена входженням України в глобалізаційний мовний простір.

1 FİHOL', N.: Sučasni pravopysni diskusiji. *Aktual'ni problemy ukrajins'koji lnhvistyky: teorija i praktyka*, 2011, № 22, s. 92.

2 Див.: KOSMEDA, T. — SOBOL', L.: Sučasna ukrajins'ka lnhvohrafija: Terminolohične pole. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 2018, № 6, s. 61.

3 FRANKO, Ī. Ja.: *Azbučna vijna v Halyčyni*. Zibr. tvoriv: u 50 t., Kyjiv: Nauk. dumka. 1986, T. 47, s. 549–650.

4 ŠAŠKEVYČ, M.: Azbuka i abecadlo. In: *Pys'mennyky Zachidnoji Ukrajiny 30–50-ch rokiv XIX st.* Kyjiv: Nauk. dumka, 1965, s. 113–120.

5 AŽNJUK, B. M.: *Movna polityka: Ukrajina i svit: Monohrafija*. Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2021.

Проблему функціонування звукових і графічних знаків досліджували такі сучасні мовознавці, як Тетяна Космеда⁶, Василь Німчук⁷, Лілія Соболь⁸, Ірина Фаріон⁹, Тетяна Шмельова¹⁰ та ін. Однак використання графем у мовному просторі України потребує детального вивчення, зокрема в аспекті функційного навантаження літер латиниці. Зазначеним, власне, і зумовлена **актуальність** цієї наукової розвідки.

Мета наукової студії — репрезентація факту використання графем латиниці в українському мовному просторі, зокрема і з урахуванням їх функційного навантаження в проекції на окремі пласти українського ономастикону.

Дослідницький матеріал включає лексикони антропонімів, зокрема зроблено відповідну вибірку (1) зі *Словника українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)*, укладеного Олексієм Деєм (160 одиниць), (2) умовних скорочень гемеронімів, виокремлених зі *Словника медійних перифраз XXI ст.*, створеного Ярославом Козачком, В'ячеславом Васильченком та Іриною Костюк (близько 20 одиниць), а також (3) фірмонімів, зібраних з інтернет ресурсів інформаційних сайтів, вивісок зовнішньої реклами (понад 100 одиниць), (4) підібрано текстові зразки з епістолярного — листи Івана Франка, Лесі Українки та Агатангела Кримського (70 текстів) і (5) розмовного дискурсу: залучено мовний простір соцмереж «Facebook» та «Instagram» (понад 50 текстів), (6) публіцистичного — газетні тексти, тексти інтернет-видань (близько 40 зразків), (7) рекламного дискурсу — актуалізовано офіційні сайти українських компаній (близько 10 зразків) та (8) художнього тексту (зразки контекстів [понад 10 одиниць] з художніх творів Олеса Доріченка, Романа Скиби, Павла Коробчука, Дмитра Лазуткіна).

Застосовані методи: використано прийом актуалізації опозиції «своє» — «чуже», метод спостереження для виявлення графічних символів інших лінгвокультур; класифікаційний метод — з метою систематизації прикладів реалізації латинської графіки, а також методи дискурсивного, контекстуального та лінгвокультурологічного аналізу для визначення причин залучення

6 KOSMEDA, T. A.: *Duch litery, abo bukva — peršoelement linhvokul'tury*. Kam'janec'-Podil's'kyj: TOV «Drukarnja "Ruta"», 2020.

7 NĪMČUK, V. V.: Pro hrafiku ta pravopys jak elementy etničnoji kul'tury: istorija g. *Movoznavstvo*, 1990, № 6, s. 3–8.

8 SOBOL', L. Ī.: Nomnaciiji liter — dzerelo popovnennja ukrajins'koho ta rosij's'koho onomastykoniv. In: *Vostočnoukrayn's'kyj lynchvystyčes'kyj sbornyk: sb. nauč. tr.* Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2012, № 14, s. 122–132.

9 FARĪON, Ī. D.: *Movna norma: znyščennja, pošuk, vidnova (Nauk.-navč. vydannja)*. Īvano-Frankivs'k: Misto NV, 2010.

10 ŠMELEVA, T. V.: *Kirillica — latinica — graždanica*. Velikij Novgorod: NovGU imeni Jaroslava Mudrogo, 2009.

латиномовних укралень у кириличні тексти, прийом функційного аналізу — для дешифрування призначення латинографічних буквених знаків, що поширені в українськомовному просторі, та описовий метод — для здійснення відповідних узагальнень і репрезентації висновків.

Незважаючи на те, що повна заміна кириличної графіки на латинську в українському мовному просторі не відбулася попри відповідні спроби це здійснити й, очевидно, не відбудеться, спостерігається наповнення української мови іншомовними словами та все частіше в українському кириличному лінгвопросторі з'являються латинографічні вкраплення. Дослідниками зазначається: «Усе, що існує у світі (події, явища, ситуації), відображається в мові, соціальна природа якої розкривається насамперед у її номінативному інвентарі із чітким розподілом на задане й нове, пасивне й активне, відоме давно й ще не зафіксоване словниками, поширене й обмежене у вжитку»¹¹. Учені наголошують, що «крім традиційних функцій, які виконують графеми в мові, можна виділити і їх нові функції, пов'язані з тим, що назва літери може не лише лексикалізуватися й семантизуватися, тобто набути статусу самостійної лексеми, отримати значення чи здатність виражати певний смисл, але й функціюючи в дискурсивному просторі, мовленні, зафіксувати певні конотації, зреалізувати здатність виконувати систему прагматичних функцій (виражати емоції, почуття, експресію та ін.)»¹².

Тетяна Шмельова вказує, що втягнення алфавітного лексикону в сучасний ономастикон — явище нове, яке виникло на межі двох тенденцій: перша тенденція — це так званий *онімний вибух*, про який лінгвісти пишуть уже від початку 90-х років ХХ ст. (йдеться про вибухоподібне збільшення кількості об'єктів, які для свого позначення потребують відповідних власних назв, що й зумовлює збільшення обсягів ономастикону загалом і розширення діапазону ономастичної техніки чи мовних засобів виробництва онімів зокрема)¹³. Друга тенденція — це включення в письмову практику графіко-орфографічних явищ різних мовних систем, передусім латинської графіки¹⁴. Отже, спробуємо простежити, як літери латинської абетки адаптувалися в просторі української лінгвокультури.

11 KOSMEDA, T.: *Aksiolohični aspekty prahmalinhvistyky: formuvannja i rozvytok katehoriji ocinky*. L'viv: LNU im. Ivana Franka, 2000, s. 232.

12 KOSMEDA, T. — SOBOL', L.: *Sučasna ukrajins'ka linhvohrafija: Terminolohične pole*. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 2018, № 6, s. 65–66.

13 Див: ŠMELEVA, T. V.: *Kirillica — latinica — graždanica*. Velikij Novgorod: NovGU imeni Jaroslava Mudrogo, 2009, s. 45.

14 Див. про це: GRIGOR'JEVA, T. M.: *Tri veka russoj orfografii (XVIII–XX vv.)*. Moskva: Èl'pis, 2004, s. 228–243.

Літери латинського алфавіту, як зауважувалося, активно використовуються для творення *онімів* – власних назв, що містять «інформацію про особливості іменованого об'єкта, в якій виникла назва, етнос, котрий створив назву, мову, на якій створена назва і багато іншого»¹⁵. Ідеться про назви підприємств, магазинів, книжок, художніх творів, газет і журналів та ін.

У процесі творення антропонімів, зокрема псевдонімів («вид антропоніма, прибране, вигадане ім'я»¹⁶), що слугують для прихованої номінації українських письменників, акторів, художників, співаків, музичних груп та ін., актуалізовано прийом використання літер латиниці. Окрему групу, що користується популярністю серед українських письменників, складають криптоніми – «форма приховування авторства» за допомогою: а) ініціалів імені або прізвища, або імені й прізвища, а часом – імені, по батькові й прізвища, а також початкових літер псевдоніма автора: *A. D.* – *Олександр (Alex) Духнович*, *A. L.* – *Анатоль Левицький*, *B. J.* – *Богдан Януш*, *D. S.* – *Дмитро Соловей*, *D. Z.* – *Денис Зубрицький*, *I. F.* – *Іван Франко*, *J. F. H.* – *Яків Головацький*, *K. H.* – *Клим Ганкевич*, *L. D.* – *Лука Дем'ян*, *L. S.* – *Спиридон Литвинович*, *M. Z.* – *Микола Зеров*; б) немотивованих або частково мотивованих літер латинського алфавіту: *L.* – *Федір Леонтович*, *N.* – *Петро Артемівський*, *N.* – *Осип Бодяньський*; *A. G.* – *Микола Васильович Ковалевський*, *A. N. S.* – *Іван Левицький*, *A. o.* – *Здіслав Онишкевич*, *A. Z.* – *Янінський*, *F. F.* – *Юрій Федькович*, *H. B.* – *Іполит Бочковський*, *J. D.* – *Іван Франко*, *M. D.* – *Микола Троцький*, *M. T.* – *Михайло Павлик*, *N. M.* – *Богдан Лепкий*, *N. N.* – *Павло Горянський*¹⁷. У словнику псевдонімів та криптонімів О. Дея зафіксовано, що деякі письменники та культурні діячі мали по кілька криптонімів. Наприклад, Іван Франко використовував 10 псевдо, омовлених латинською графікою: *a – a – o, F., I. F., J. D., J. Ф., M., P. a., XXX, X. Y. Z., X. Z.* За українським журналістом і головним редактором газети *Рада* Мефодієм Павловським закріплено 4 криптоніми: *N. N., R., X., Z.* Трьома криптонімами підписувалися такі українські публіцисти, як Мирон Кордуба: *M. K., X., X.Y.* та Богдан Лепкий: *L., N. M., Z.* Наведення прикладів можна продовжити, що свідчить про продуктивність такого прийому називання. У середовищі сучасних поетів також простежується творення псевдонімів шляхом транслітерації, наприклад: *Dasha Khrisanfova, Anatoliy Anatoliy.*

- 15 ZUBKO, A. M.: *Ukrajins'ka onomastyka: zdobutky ta problemy.* In: *Special'ni istoryčni dyscypliny: pytannja teoriji ta metodyky, zb. nauk. prac'.* Kyjiv: Ін-т історії України NAN України, 2007, s. 262.
- 16 ŽELEZNIJAK, Ī. M.: *Pseudonim.* In: *Ukrajins'ka mova: encyklopedija, redkol. V. M. Rusanivs'kyj, O. O. Taranenko ta in.* Kyjiv: «Ukrajins'ka encyklopedija», 2000, s. 501.
- 17 Див.: DEJ, O. Ī.: *Slovnuk ukrajins'kych psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI–XX st.).* Kyjiv: Nauk. dumka, 1969, s. 413–428.

За віруваннями давніх слов'ян імена людей виконували функцію оберегу, тобто захищали від недоброго ока, зла¹⁸. Однак у Радянській Україні деякі письменники користувалися псевдонімами для того, щоб уникнути переслідування. Псевдоніми сучасних діячів культури, зокрема музичних виконавців і гуртів, «виконують здебільшого не езотеричну функцію (що, власне, й відрізняє псевдо від інших типів онімів), а «рекламну», тобто стають способом привернення уваги до себе»¹⁹: їх використання націлено на поширення популярності через оригінальність номінації, підвищення атракції. Як наголошує Наталія Щербакова, «орієнтація на комерційний успіх здебільшого спричинила поступове відмежування від національного мовного матеріалу на користь інакшості псевдоніма»²⁰. Наводимо кілька прикладів: *5Vymir, KAZKA, VILNA, ONUKA, SHOOM VODI, Vidlik. KOTRA, Alyosha, Ptakha, Gorchitza, ATMASFERA, VIDVERTO*, що були утворені шляхом транслітерації українських слів. Інші вдаються до графічної гри, наприклад: *VHOЧІ, Zворотня Дія, ФлаїўзZza, ШАНА*. Яскравим прикладом слугує назва українського гурту танцювальної електронної музики *MOZGI*, що перейменовані в *МОЗГІ*, продюсери якого ухвалили рішення змінити в назві латинську літеру «Z» на українську «З» через агресію Росії проти України, оскільки під час російсько-української війни російські війська використовують цю літеру як свастику й позначають нею свою військову техніку²¹. Український рок-гурт *BEZ Обмежень* (стало — *БЕЗ Обмежень*) також відмовився від використання літери «Z», як зазначається в заяві гурту: «Було красиво, але стало ще краще! Причина всім зрозуміла. Ми не хочемо будь-яким чином асоціюватися з тими, хто знищує нашу Державу і наших людей»²². Окрім того, Верховна Рада України 1 квітня ухвалила законопроект № 7214, що забороняє «використання символіки військового вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну [...], зокрема, латинські літери «Z» і «V», які використовують як символи вторгнення в Україну»²³.

18 ZUBKO, A. M.: Ukrajins'ka onomastyka: zdobutky ta problemy. In: *Special'ni istorični dyscypliny: pytannja teoriji ta metodyky, zb. nauk. prac'*. Kyjiv: Ін-т історії України NAN України, 2007, s. 262–281.

19 ŠČERBAKOVA, N. V.: Pseudonimy sučasnych ukrajins'kych mytciv v aspekti etnokul'tury. In: *Linhvistyčni doslidžennja: Zb. nauk. prac' CHNPU im. H. S. Skovorody*, 2011, № 32, s. 46.

20 Там само.

21 Див. LIFE.NV: *Прубралі Z*. URL: <<https://life.nv.ua/ukr/znamenitosti/mozgi-group-zminili-literu-z-u-nazvi-cherez-agresiyu-rosiji-proti-ukrajini-novini-ukrajini-50227475.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

22 NV.UA.: *Прычына всім зрозуміла*. URL: <<https://nv.ua/ukr/art/gurt-bez-obmezhen-zminiv-literu-z-u-svojiy-nazvi-cherez-agresiyu-rosiji-novini-ukrajini-50227472.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

23 RADA.: *My — razom proty rosijs'koji ahresiji*. URL: <<https://www.rada.gov.ua/news/razom/221202.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

Прийом використання латиниці застосовується сучасними користувачами соціальних мереж під час творення незвичних *нікнеймів* — «вигадане ім'я, ім'я-прізвище, що створюється користувачем інтернету й застосовується в чатах, блогах, інтернет-конференціях»²⁴. Щоправда, науковці зауважують, що на позначення імені користувача інтернет-мережі в українській науковій літературі використовують і такі терміни, як *мережевий нікнейм, ім'я-маска, віртуальне ім'я, замасковане ім'я, інтернет-ім'я, інтернет-псевдонім, віртуальне прізвище, юзеронім*²⁵. Нижче наведені приклади із соціальних мереж «Facebook» та «Instagram»: *Na Парижі, NAZIK, kakсахар, Твіу_cat, МерZZкий, Pirozhocek, Bulka, TinaG, LA-DUSCHKA*.

Літерами латиниці користуються не тільки в процесі моделювання псевдонімів, а також для номінації *артіонімів, бібліонімів і гемеронімів* задля привертання особливої уваги, порівн.: «SVIT» (альбом), «Vsesvit» (пісня), «Golos» (пісня), «Kalyna» (пісня), «**За**Бор» (запорізький інформаційно-розважальний портал), «ТРАНСПЛАКАЦІЯ» (книга), «Я *безпастанно безпастенний*» (художній твір), «Гравітація» (книга), «Подвійний Леон: *Ismorія хвороби*» (книга), «Ластівки» (серіал). Поряд з кириличними знаками для позначення українських інтернет-видань використовують і латинографічні умовні скорочення. Наприклад, у *Словнику медійних перифразів XXI ст.*, порівн.: SF; W; NS; S; R; F; UF; F24; O; Z; E; G; G.ch; KP.ua; LB.ua; ILM²⁶. Моделюється такий «різновид словотвірної гри, [як] графічна гра»²⁷.

Окрім того, у сфері сучасної української *ергонімії* стихійне наноутворення *фірмонімікону* спричинило появу ненормативних варіантів *фірмонімів*, що «масово творяться із частими порушеннями норм українського правопису»²⁸. Серед сучасних ергонімів нерідко спостерігаємо такий прийом графічної гри, як *графогібридизація* — «оформлення новоутворень за допомогою графічних

24 HUSJEVA, A. S.: *Movna osobystišt' v umovach virtual'noji komunikaciji: nominacija korystuvača jak movnyj kod. Učenyje zapiski Tavričeskogo nacional'nogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo*. Serija «Filologija. Social'nyje kommunikacii», 2013, № 4 (2), s. 60.

25 KOSMEDA, T. — JANČURA, D. — JANĚK, K.: *Sučasna onomastyčna terminolohija: dyskusiji ukrajins'kych i rosijns'kych učenyh ščodo formuvannja internet-onomastykonu. Przegľad Wschodnio-europejski*. Red. naczelny Aleksander Kiklewicz. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydawnictwo UWM. 2021, № 12, s. 305–315.

26 Див.: KOZAČOK, Ja. V.: *Slovyk medijnych peryfraziv XXI stolittja*. Kyjiv: NAU, 2014.

27 KOSMEDA, T. A. — CHALĪMAN, O. V.: *Movna hra v paradyhmi interaktyvnoji lnhvistyky. Hramatyka ocinky. Hramatyčna ihrema (teoretyčne osmyslennja dyskursyvnoji prahmatyky)*. Drohobyč: Kolo, 2013, s. 37.

28 BELEJ, O.: *Sučasna ukrajins'ka erhonimija: vlasni nazvy pidprijemstv Zakarpattja*. Užhorod: UDU, 1999, s. 111.

засобів різних мов. Щодо української чи російської мов, то використання латинських літер у поєднанні з графічними засобами слов'янських мов є досить частотним»²⁹. Збільшення кількості латинографічних украплень в ерогоніміконі міст пояснюється прагненням зробити назву більш привабливою, оригінальною, експресивною. Поява гібридних, латино-кириличних українських ергономів є досить помітним і поширеним явищем у сучасній українській лінгвокультурі. Наведені приклади були зібрані методом часткової вибірки з вивісок зовнішньої реклами та інтернет-сайтів: «**KRALJA**» (магазин жіночого одягу, м. Черкаси), «**iГаджет**» (салон мобільного зв'язку, м. Луцьк), «**BZUTTA**» (магазин взуття, м. Вінниця), «**DICKOHT**» (магазин одягу, м. Вінниця), **ТОВ «AZ-Харків»** (магазин батарей та акумуляторів, м. Харків), **ТОВ «ACD-Експересс»** (служба доставки, м. Харків), **ТОВ «L-Мастер»** (магазин меблів, м. Київ), «**GSM-Шлюз**» (магазин електроніки, м. Дніпро), **ПП «IQ Центр»** (освітній центр, м. Київ), «**Art-стиль**» (салон краси, м. Черкаси), «**Le Сільпо**» (супермаркет, мережа по Україні); «**Sunny Обою**» (магазин шпалер, м. Черкаси), «**Хрещатик City**» (торгово-розважальний центр, м. Черкаси), «**Колос Plus**» (ресторан, м. Черкаси), «**Котельня Ruin Bar**» (заклад харчування, м. Львів), «**Sim 'я apple**» (магазин мобільної техніки, м. Львів).

Разом із графогібридизацією спостерігаємо і такий прийом графічної гри, як *ненормативне використання великої літери*, порівн.: «**БатаРейка**» (магазин техніки, м. Львів), «**ГалантеРейка**» (магазин шкіряних аксесуарів, м. Львів), «**ЦісаR**» (готель, м. Львів), «**СтильPRO**» (перукарня, м. Черкаси).

Окрім того, українські фірмоніми творяться шляхом *транслітерації* українського слова латиницею, порівн.: «**Servant**» (сімейний ресторан, м. Черкаси), «**ReForma**» (фітнес-центр, м. Ірпінь), «**OBNOVA**» (магазин одягу, мережа по Україні), «**CLUB KAVY**» (кав'ярня, м. Вінниця), «**Kanitan**» (заклад харчування, м. Львів), «**Sribna Kraina**» (ювелірний магазин, мережа по Україні), «**SOVA**» (ювелірний магазин, мережа по Україні), «**VOVK**» (магазин одягу, мережа по Україні), «**Kazzka**» (заклад харчування, м. Львів), «**Veliki.ua**» (веломогазин, мережа по Україні). Парадоксальною є транслітерація слів російської мови латиницею для номінування українських фірмонімів: «**Chudosveta**» (туристичне агентство, м. Вінниця) та «**OBUV**, мережа по Україні» (магазин взуття). Однак не завжди враховується фонетична, морфологічна та лексична специфіка мови. Цей прийом називається *девіацією* — «мовленнєві помилки, мовленнєві аномалії», що можуть бути усвідомленими для моделювання

29 POPOVA, T. V.: Grafoderivacija v ruskom slovoobrazovanii konca XX – nač. XXI v. In: *Russkij jazyk: istoričeskije sud'by i sovremennost': trudy i materialy III Meždunar. kongressa issled. rus. jaz.* Moskva: MAKS Press, 2007, s. 231.

мовної гри³⁰, а факт усвідомлення помилки — «відхилення від мовних норм»³¹.

Задля привертання уваги до рекламних текстів такі компанії, як *Ощадбанк*, *Укрзалізниця*, *WOG*, *Шик* і *Блиск* звертаються до прийомів (а) транслітерації, порівн.: «*zvisno*, *ощад*», «*zvisno*, *щодня смартфоном*», «*zvisno*, *VIP-вікенд*»; (б) графогібридизації, порівн.: «*камон в Шик за знizhками*», «*пригоди chatують*», «*WOGонь*». У заголовки ЗМІ залучають латиницю для (в) моделювання мовної гри, наприклад, в український прислівник *феноменально* було інтегровано назву міжнародного громадського руху, порівн.: «*ФЕноМЕНальні дівчата — активістки руху «Femen» (ФЕноМЕНальні дівчата протестували біля «Олімпійського»*; F24, 24.06.2012)»³². Простежуємо часткову капіталізацію — уживання великих літер усередині слова для моделювання візуалізованого слова в середині іншого (першого).

Абревіатура *VIP* змодельована латинською графікою активно вживається в українському лінгвопросторі, зокрема й у публіцистичному дискурсі: «*VIP-смуги* — окремі смуги на дорогах для чиновників (*У Дніпропетровську з'явилися VIP-смуги*; УП, 09.04.2012); *VIP-теща* — Валентина Василівна Македон, теща народного депутата Вадима Колесніченка (*За словами VIP-теці, потерпіла лише прикидається хворою*; ТБІ, 10.08.2012)»³³; «*VIP-pip: ЗМІ показали елітне майно на мільйони головного священика Харківщини*»³⁴.

Для добору рими в поетичних текстах українські письменники “полюбляють” використовувати систему засобів *перекодування словесних знаків*, залучаючи до цього й латинську графіку, унаслідок «виникає абсолютна невідповідність між візуальними образами двох римокомпонентів, що дає підстави зараховувати ці рими до формально-акустичних рим»³⁵. Мета цього явища — специфічне візуалізоване сприймання віршового рядка, що репрезентує формально-акустичні рими. До цього типу римокомпонентів відносимо:

30 KOSMEDA, T.: *Aksiolohični aspekty prahmalinhvistyky: formuvannja i rozvytok katehoriji ocinky*. L'viv: LNU ім. Івана Франка, 2000, s. 123.

31 BACEVYČ, F. *Osnovy komunikatyvnoji deviatolohiji*. L'viv: LNU ім. Івана Франка, 2000, s. 14.

32 KOZAČOK, Ja. V.: *Slovyk medijnych peryfraziv XXI stolittja*. Kyjiv: NAU, 2014, s. 93.

33 Там само.

34 INTERMARIUM: *VIP-pip: ZMĭ pokazaly elitne majno na mil'jony holovnoho svjaščenyka Char-kivščyny*. <<https://intermarium.com.ua/vip-pip-zmi-pokazaly-elitne-majno-na-miljony-golovno-go-svyashhenyka-harkivshhyny-video/>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

35 MOVČUN, L. V.: *Hrafičnyj parametr ukrajins'koji rymy*. Kul'tura slova, Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2020, s. 160.

(1) літери, що належать до латинської абетки, наприклад: *А мудре Сталіна лице / Всміхається мені з портретів, / Він дітям вітаміном С / Із позолочених багетів*³⁶;

(2) слова, відтворені латинською графікою, наприклад: *Кануть міні ластів'ят / В лонах сірих відер. / Буде й вершнику — vivat*³⁷;

(3) латинську графіку в поєднанні з нелітерними знаками (цифрами), наприклад: *якщо у рівні прокачки героя не полягає прогрес, / то можеш, скачавши голограму, потрапити в Африку / або накласти на себе руки, не забувши натиснути Ctrl+S*³⁸;

(4) російське слово транслітероване латиницею, наприклад: *і власне чим вже ти тут зарадиuu / лише усміхнешся — / коли здійнявши руки / вона крикне зранку — / privet tovarish*³⁹, що мотивовано відповідним ставленням до всього російського, зокрема до російської мови, що насичує українськомовний простір.

У сучасній поезії також спостерігається мовна гра латиницею, зокрема Володимир Тимчук замінює кириличні літери в середині слова разом із застосуванням прийому капіталізації, порівн.: *«Цього разу їх мандрівка — не в один кінець — у рекреаційних лісах Пуці Водиці назавжди залишиться руSSкій»*.

Водночас у художніх текстах для номінації неозначеного об'єкту користуються латинськими літерами «N» і «X». наприклад:

«Складніше, ніж видавалося, із межами та означеннями.

Я — жінка з гарячої точки. У нас весна і війна.

Знайомі сидять у месенджері з номерами польськими, чеськими.

N — уже у Вальгаллі. Вічна слава і честь» (Катерина Калитко).

Яскравим прикладом залучення латинської графіки слугують *смайли-еміотикони* (від англ. smile — 'усмішка') — «це ідеограма, що передає емоції, а також статус, стан, інтенції, просто думку тощо»⁴⁰, що також є відповідною реалізацією мовної гри: вони виконують компресивну (розважальну) функцію. Наприклад, *D* означає 'нестримний сміх'; *XD* чи *xD* — 'сміх, але більш схожий на глузування'. Окрім того, існують смайли, що поєднують розділові знаки з літерами латиниці, наприклад: *:-C* чи *:C* — передають 'смуток'; *D-* — позначає 'сильну агресію'; *:-E* або *:-t* — виражає 'лють'; *:O* або *O:* — 'здивування'; *:-P* —

36 DORIČENKO, O.: *Mandrivna brama: poeziji*. Kyjiv: Ukrajin's'kyj pys'mennyk, 2001, s. 53

37 SKYBA, R. S.: *Tin' sovy*. Drohobyč: Vidrodžennja, 1994, s. 12.

38 KOROBČUK, P. P.: *Kajfolohija: poeziji*. Kyjiv: Fakt, 2010, s. 17.

39 LAZUTKIN, D. M.: *Dobri pisni pro pohanych divčat*. Černivci: Meridian Czernowitz, 2012, s. 59.

40 CHAJDAROVA, V. F.: *Kratkij slovar' internet-jazyka: ok. 350 jed*. Nauč.-issled. slovarnaja laboratorija MGU. Moskva: FLINTA, 2013, s. 217.

означає ‘дражнити’; :-X — позначає ‘тссс’, тобто ‘рот на замок’; (-_-) Zzz. або (u_u) — ‘сплю’⁴¹ та ін.

Латинографічні скорочення характерні для українського епістолярного стилю. Так, у листах для запису додатку або інформації, що була забута або є дуже важливою, після основного тексту традиційно використовують абrevіатурний знак *P. S.* (від лат. *Post Scriptum* — ‘після підпису’⁴²). Зокрема І. Франко у своїх листах удавався до вживання цього скорочення, хоча й зауважував, що такий прийом характерний для жінок, порівн.: *«По-жіночому не можу обійтись без P. S.»*⁴³. Однак його використовували й інші письменники-чоловіки, зокрема Агатангел Кримський: *«P. S. В «Ділі» при бібліографічній звістці, при наведені змісту тієї чи іншої часописі іноді буває й коротесенька рецензійка. Так от прошю Вас дуже[...]»*⁴⁴. Компонент *post* може додаватися безмежну кількість разів, що означає нарощення додаткової інформації: *P.P.S., P.P.P.S., P.P.P.P.S.* Наприклад, *«P. S. А знов скажу: справедливості, справедливості більше треба «Народові!» Тоді він звабить і націонала. P. P. S. Ох! ще просьба! передайте вже лист і «Зорі». Взаміну за мої поручення шліть мені мерцій Ваші, і я з великою приятністю виповню все, що звелите»*⁴⁵.

Крім того, в цій галузі зафіксовано використання абrevіатури *NB* (від лат. *Nota Bene* — ‘зверни увагу’, ‘запам’ятай’): це скорочення зазвичай «уживається для привернення уваги читача до висловленого в тексті»⁴⁶, «помітка, позначка на книзі, рукопису, документі біля слів, на які слід звернути особливу увагу»⁴⁷. Наприклад, у листі 8 липня 1889 р. до матері Леся Українка після підпису додає *«NB. (для пані Приходькової) Тепер тут ванна грязева стоїть 1 р. 50 к. Нехай дядина грошей набіра! [...]»*⁴⁸. Досить часто зазначене скорочення знаходимо у А. Кримського: *«NB. Книжки прийдуть до Вас днюю пізніше од листа. Там будуть наліплені крупні рос[ійські марки], котрі, якщо це Вам не заважа, будьте*

41 Див. детально: CAMMETEO: *Hrafični zobražennja smajlykiv*. URL: <<https://cammeteo.ru/uk/graficheskoe-izobrazhenie-smailikov-chto-znachit-smailik-chto/>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

42 *Slovník ukrajinskího jazyka. V 11 tt.* AN URSS. Institut movoznavstva; za red. Ī. K. Bilodida. K.: Nauk. dumka, 1970–1980. URL: <http://ukrlit.org/slovník/slovník_ukrajinskoi_movy_v_11_tomakh>. [online]. [cyt. 02.04.2022].

43 FRANKO, Ī. Ja.: *Lysty (1886–194)*. Zibr. tvoriv: u 50 t. Kyjiv: Nauk. dumka, 1986, T. 49, s. 470.

44 KRYMS'KYJ, A. Ju.: *Tvory v p'jaty tomach. Lysty (1890–1917)*. Kyjiv: Nauk. dumka. 1973, T. 5, s. 25.

45 Там само. с. 23.

46 *Slovník ukrajinskího jazyka. V 11 tt.* AN URSS. Institut movoznavstva; za red. Ī. K. Bilodida. K.: Nauk. dumka, 1970–1980. URL: <http://ukrlit.org/slovník/slovník_ukrajinskoi_movy_v_11_tomakh>. [online]. [cyt. 02.04.2022].

47 LUK'JANJUK, V.: *Slovník inšomovnych sliv*. URL: <<https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=13044&action=show>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

48 UKRAJINKA, L.: *Zibrannja tvoriv u 12 tt.* Kyjiv: Nauk. dumka, T. 10, 1978, s. 29.

ласкаві відіслать мені. Дивне піло: тутечки займаються зібранням марок люди навіть доважні. Коли я хочу одмовлятися од їх прохань, то мені кажуть, що це таке діло, котре виконати не важко...»⁴⁹; «**NB.** А що Росія вважається за *Halb-Asien*. то її марки дорожче цінуються»⁵⁰; «**NB.** Я літературу 60-х років знаю незмірно краще, ніж сучасну»⁵¹. Варто підкреслити, що А. Кримський користувався цим позначенням майже в кожному листі.

Отже, мовна глобалізація та зростання впливу англійської мови зумовило збільшення використання латинської графіки в українському мовному просторі, що яскраво виражається в ономастиконі, зокрема у творенні антропонімів (криптонімів), гемеронімів, бібліонімів, артіонімів, ергонімів (фірмонімів), емотиконів, для моделювання рими в поетичних текстах і створення привабливості в рекламному та публіцистичному дискурсі, а також у епістолярному стилі для спеціальних позначок. Велика кількість мовознавців негативно ставиться до зростання кількості іншомовних украплень на основі актуалізації латинської графіки в український мовний простір. Однак латиниця сьогодні має сильну культурну *фасцинацію* та використовується для реалізації прагматичних функцій графіки: атракції, привертання уваги, вираження емоцій, почуттів, експресії та ефекту реклами. Латинські літери спостерігаємо під час творення криптонімів, що виконують роль таємного імені та використовуються для того, щоб приховати своє справжнє ім'я, яке зазвичай неможливо ідентифікувати. Однак сучасні культурні діячі користуються латинською графікою з метою розширення аудиторії та, очевидно, для підвищення свого статусу чи, можливо, це відповідає моді. Те, що престижно та модно, відтворюється або містить графічні латинські знаки, оскільки у свідомості українськомовних лінгвоперсон це асоціюється з Європою, а водночас і з високою якістю. Окрім того, простежуємо актуалізацію прийомів графічної мовної гри, зокрема це (а) транслітерація українських чи російських слів, (б) графогібридизація, що актуалізується насамперед у сучасному українському ономастиконі, (в) часткова капіталізація, що простежується в середині слова для творення нової номінації, моделювання (г) поетичної рими та (г) системи усвідомлених графічних девіацій. В епістолярному стилі латинські скорочення — явище не нове, оскільки існує певна традиція такого використання з усталеними смислами, як і включення відповідних латинських літер у структуру емотиконів. Наслідком збільшення латинографічних украплень є те, що латинська графіка стає частиною національної лінгвокультури. Однак графогібридизація інколи

49 KRYMS'KYJ, A. Ju.: *Tvory v p'jaty tomach. Lysty (1890–1917)*. Kyjiv: Nauk. dumka. 1973, T. 5, s. 52.

50 Там само. с. 58.

51 Там само. с. 61.

шкідливо впливає на екологію мови, це порушує нормативність графіки та орфографії української мови, призводить до правописного хаосу.

Література:

- AŽNJUK, B. M.: *Movna polityka: Ukrajina i svit: Monohrafija*. Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2021, 420 s.
- BACEVYČ, F. *Osnovy komunikatyvnoji deviatolohiji*. L'viv: LNU im. Īvana Franka, 2000, 236 s.
- BELEJ, O.: *Sučasna ukrajins'ka erhonimija: vlasni nazvy pidprijemstv Zakarpattja*. Užhorod: UDU, 1999, 209 s.
- CAMMETEO: *Hrafični zobrazennja smajlykiv*. URL: <<https://cammeteo.ru/uk/graficheskoe-izobrazhenie-smailikov-cto-znachit-smailik-cto/>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].
- DEJ, O. Ī.: *Slovyk ukrajins'kych psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI–XX st.)*. Kyjiv: Nauk. dumka, 1969, 559 s.
- DORIČENKO, O.: *Mandrivna brama: poeziji*. Kyjiv: Ukrajins'kyj pys'mennyk, 2001, 119 s.
- FARĪON, Ī. D.: *Movna norma: znyščennja, pošuk, vidnova (Nauk.-navč. vydannja)*. Īvano-Frankivs'k: Misto NV, 2010, 336 s.
- FĪHOL', N.: Sučasni pravopysni dyskusiji. *Aktual'ni problemy ukrajins'koji linhvistyky: teorija i praktyka*, 2011, № 22, s. 91–95.
- FRANKO, Ī. Ja.: *Azbučna vijna v Halyčyni*. Zibr. tvoriv: u 50 t., Kyjiv: Nauk. dumka. 1986, T. 47, s. 549–650.
- FRANKO, Ī. Ja.: *Lysty (1886–194)*. Zibr. tvoriv: u 50 t. Kyjiv: Nauk. dumka, 1986, T. 49, 810 s.
- GRIGOR'JEVA, T. M.: *Tri veka russkoj orfografii (XVIII–XX vv.)*. Moskva: Ēl'pis, 2004, 456 s.
- HUSJEVA, A. S.: *Movna osobystist' v umovach virtual'noji komunikaciji: nominacija korystuvača jak movnyj kod*. *Učenyje zapiski Tavričeskogo nacional'nogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo*. Serija «Filologija. Social'nyje kommunikacii», 2013, № 4 (2), s. 58–64.
- CHAJDAROVA, V. F.: *Kratkij slovar' internet-jazyka: ok. 350 jed*. Nauč.-issled. slovarnaja laboratorija MGU. Moskva: FLINTA, 2013, 326 s.

INTERMARIUM: *VIP-pip: ZMĪ pokazaly elitne majno na mil'jony holovnoho svjaščenyka Charkivščyny*. <<https://intermarium.com.ua/vip-pip-zmi-pokazaly-elitne-majno-na-miljony-golovnoho-svyashhenyka-harkivshhyny-video/>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

KOROBUČUK, P. P.: *Kajfolohija: poeziji*. Kyjiv: Fakt, 2010, 126 s.

KOZAČOK, Ja. V.: *Slovnyk medijnych peryfraziv XXI stolittja*. Kyjiv: NAU, 2014, 152 s.

KOSMEDA, T. A.: *Duch litery, abo bukva — peršoelement linhvokul'tury*. Kam'janec' - Podil's'kyj: TOV «Drukarnja “Ruta”», 2020, 84 s.

KOSMEDA, T. A. — CHALĪMAN, O. V.: *Movna hra v paradyhmì interaktyvnoji linhvistyky. Hramatyka ocinky. Hramatyčna ihrema (teoretyčne osmyslennja dyskursyvoji prahmatyky)*. Drohobyč: Kolo, 2013, 228 s.

KOSMEDA, T. — JANČURA, D. — JANĪK, K.: Sučasna onomastyčna terminolohija: dyskusiji ukrajins'kych i rosij's'kych učenych ščodo formuvannja internet-onomastykonu. *Przegľad Wschodnioeuropejski*. Red. naczelny Aleksander Kikiewicz. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydawnictwo UWM. 2021, № 12, s. 305–315.

KOSMEDA, T. — SOBOL', L.: Sučasna ukrajins'ka linhvohrafijska Terminolohične pole. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2018, № 6, s. 61–71.

KOSMEDA, T.: *Aksiolohični aspekty prahmalinhvistyky: formuvannja i rozvytok katehoriji ocinky*. L'viv: LNU im. Īvana Franka, 2000, 350 s.

KRYMS'KYJ, A. Ju.: *Tvory v p'jaty tomach. Lysty (1890–1917)*. Kyjiv: Nauk. dumka. 1973, T. 5. 548 s.

LIFE.NV.: *Prybraly Z*. URL: <<https://life.nv.ua/ukr/znamenitosti/mozgi-group-zminili-literu-z-u-nazvi-cherez-agresiyu-rosiji-proti-ukrajini-novini-ukrajini-50227475.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

LAZUTKĪN, D. M.: *Dobri pisni pro pohanych divčat*. Černivci: Meridian Czernowitz, 2012, 104 s.

LUK'JANJUK, V.: *Slovnyk inšomovnych sliv*. URL: <<https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=13044&action=show>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

MOVČUN, L. V.: *Hrafičnyj parametr ukrajins'koji rymy*. Kul'tura slova, Kyjiv: Vydavnyčyj dim Dmytra Buraho, 2020, s. 155–165.

NĪMČUK, V. V.: Pro hrafiiku ta pravopys jak elementy etničnoji kul'tury: istorija g. *Movoznavstvo*, 1990, № 6, s. 3–8.

NV.UA.: *Pryčyna vsim zrozumila*. URL: <<https://nv.ua/ukr/art/gurt-bez-obmezhen-zminiv-literu-z-u-svojiy-nazvi-cherez-agresiyu-rosiji-novini-ukrajini-50227472.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].

POPOVA, T. V.: Grafoderivacija v russkom slovoobrazovanii konca XX – nač. XXI v. In: *Russkij jazyk: istoričeskije sud'by i sovremennost': trudy i materialy ĪĪĪ Meždunar. kongressa issled. rus. jaz*. Moskva: MAKSS Press, 2007, s. 230–231.

- RADA.: *My — razom proty rosijs'koji ahresiji*. URL: <<https://www.rada.gov.ua/news/razom/221202.html>>. [online]. [cyt. 29.03.2022].
- SKYBA, R. S.: *Tin' sovy*. Drohobyč: Vidrodžennja, 1994, 42 s.
- Slovnnyk ukrajins'koji movy*. V 11 tt. AN URSR. Īnstitut movoznavstva; za red. Ī. K. Bilodida. K.: Nauk. dumka, 1970–1980. URL: <http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh>. [online]. [cyt. 02.04.2022].
- SOBOL', L. Ī.: Nomīnacijy liter — džerelo popovnennja ukrajins'koho ta rosijs'koho onomastykoniv. In: *Vostočnoukrajnys'kyj lynchvystyčes'kyj sbornyk: sb. nauč. tr.* Kyjiv: Vydavnyčyj džim Dmytra Buraho, 2012, № 14, s. 122–132.
- ŠAŠKEVYČ, M.: Azbuka i abecadlo. In: *Pys'mennyky Zachidnoji Ukrajiny 30–50-ch rokov XIX st.* Kyjiv: Nauk. dumka, 1965, s. 113–120.
- ŠMELEVA, T. V.: *Kirillica — latinica — graždanica*. Velikij Novgorod: NovGU imeni Jaroslava Mudrogo, 2009, 340 s.
- ŠČERBAKOVA, N. V.: Psevdonimy sučasnych ukrajins'kych mytciv v aspekti etnokul'tury. In: *Linhvistyčnī doslidžennja: Zb. nauk. prac' CHNPU im. H. S. Skovorody*, 2011, № 32, s. 42–47.
- UKRAJINKA, L.: *Zibrannja tvoriv u 12 tt.* Kyjiv: Nauk. dumka, T. 10, 1978, 541 s.
- ZUBKO, A. M.: Ukrajins'ka onomastyka: zdobutky ta problemy. In: *Special'ni ĩstoryčnī dyscypliny: pytannja teoriji ta metodyky, zb. nauk. prac'*. Kyjiv: Īn-t ĩstoriji Ukrajiny NAN Ukrajiny, 2007, s. 262–281.
- ŽELEZNJAK, Ī. M.: Psevdonim. In: *Ukrajins'ka mova: encyklopedija*, redkol. V. M. Rusanivs'kyj, O. O. Taranenko ta ĩn. Kyjiv: «Ukrajins'ka encyklopedija», 2000, 824 s.

About the author

Yelyzaveta Peresada

The Vasyl Stus Donetsk National University, Department of Romance Languages and World Literature, Vinnytsia, Ukraine

ye.peresada@donnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5444-9426>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

